

Prijedlog koncepcije *Rječnika govora potkalničkoga Prigorja*

KRUNOSLAV PUŠKAR

Mali Potočec 32

HR – 48 260 Križevci

krunoslavpuskar2@gmail.com

Pregledni rad

Review article

Primljeno/Received: 18.2.2015.

Prihvaćeno/Accepted: 14.5.2015.

U ovome se radu daje kratak prikaz dosadašnjih istraživanja kajkavskih govora potkalničkoga Prigorja te prijedlog koncepcije izrade rječnika tih govora. Kako još nema zadovoljavajućih istraživanja i izrađenih dijalekatnih rječnika na tome području, u ostatku rada prikazuje se prijedlog koncepcije izrade Rječnika govora potkalničkoga Prigorja u usporedbi s recentnijim kajkavskim dijalekatnim rječnicima, a na temelju autorovih prijašnjih terenskih iskustava. Također se ističe važnost pojedinih aspekata pri odabiru ispitanika-izvornih govornika te važnost izrade onomaziološkog upitnika pomoću kojeg bi se ispitivala, provjeravala i utvrdila rječnička građa. Kao inovacija uveo bi se arhileksem, fonološki i morfološki uopćeni leksem koji bi na početku rječničkog članka predstavljao glasovno, tvorbenu i značenjski raznolike lekseme, a temeljio bi se na obliku potvrđenom u većini istraženih govora. Između ostalog, rad se još dotiče važnih i korisnih načina gramatičkog ustroja rječničkog članka, navođenja odrednice, uputnice, definicije, etimologije i rečenične potvrde. Svi ti aspekti temeljeni su na dvjema pretpostavkama prema kojima bi trebao biti postavljen svaki rječnik: ekonomizirani pristup i pristupačnost širem krugu korisnika.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, dijalekatni rječnici, leksikografija, potkalničko Prigorje

1. Uvod

Poznato je da Hrvatska ima bogatu leksikografsku tradiciju koja seže sve do 16. st. kada je objavljen poznati petojezični rječnik Fausta Vrančića. Međutim, gleda li se u detalje i do današnjeg dana, ta se tradicija većinom odnosi na tradiciju uvelike temeljenu na standardnom jeziku. Promatramo li pak leksikografsko područje iz dijalektološke vizure, možemo vidjeti da je ono poprilično složeno jer još uvijek nije objavljen zadovoljavajući broj dijalekatnih rječnika, prvenstveno onih, kako ističe i Lisac,¹ izrađenih prema znanstvenim principima.

Kad se spomene dijalekatna leksikografija, opet moramo razlikovati, primjerice, rječnike mjesnih kajkavskih i mjesnih čakavskih govora, kojih je u usporedbi s ovim prvima mnogo više. Kako zaključuje Blažeka, *[r]ad na dijalektalnim rječnicima pojedinih mjesnih govora kajkavskog narječja u posljednje je vrijeme nešto bogatiji nego što je bio, no još ih je uvi-*

*jek zanemarivo malo ugledalo svjetlost dana.*² Drugim riječima, cjelokupni kajkavski ambijent, iako dijalektološki ispitivan i opisivan, još uvijek nije dobio zadovoljavajući broj iscrpnih rječnika kao potvrdu svoje dijalektološke raznolikosti. Budući da se mjesni organski govori sve više mijenjaju pod utjecajem standarda, medijâ i doseljavanja nekajkavskog stanovništva ili stanovništva drugoga kajkavskog tipa, krajnji je čas da se zabilježi što više dijalekatne građe u pogledu autentičnih rječnikâ mjesnih govora. Usto, sve se više riječi mjesnih govora gubi iz aktivnog leksika starijih govornika, a pogotovo govornika srednje i mlade dobi. Rječnik pojedinoga mjesnoga govora ili više njih može biti poticaj za bolje njegovanje lokalne kajkavske riječi, čime se ostvaruje i bolji osjećaj lokalnog identiteta. Upravo su te činjenice bile poticaj za početak ozbiljnijih dijalektoloških istraživanja mjesnih govora potkalničkoga Prigorja.

¹ Josip Lisac, *Koji bi nam dijalekatni rječnici bili najpotrebniji?*, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 14, Zagreb, 2008., str. 207-217, na str. 207.

² Đuro Blažeka, *Prijedlog koncepcije izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu*, *Croatica et Slavica Iadertina* 4, Zadar, 2008b, str. 157-180, na str. 157.

2. Dosadašnja istraživanja mjesnih govora potkalničkoga Prigorja

Sâmi govori potkalničkoga Prigorja pripadaju, prema Lončariću,³ glogovničko-bilogorskim dijalektima (Križevci i njemu istočni govori) i gornjolonjskim dijalektima (govori zapadno od Križevaca).⁴ Osim ispunjenih dijalektoloških atlasa pojedinih govora toga područja iz različitih razdoblja, ne postoji zadovoljavajući broj sakupljene građe koja bi bila dostatna za znanstveno utemeljen rječnik.

Kao najveća rječnička građa zasigurno slovi rukopisna zbirka riječi govora sela Sudovca podno Kalnika s otprilike 6 000 riječi koje je sakupio izvorni govornik, učitelj Milan Ožegović.⁵ Vjerojatno je da će se ta građa u dogledno vrijeme pripremiti za objavu, što bi uistinu bilo hvalevrijedno, no bilo bi i korisno, nakon što se ta građa objavi, usporediti je sa suvremenim govorom sela Sudovca, zato što danas postoje velike razlike u govoru zbog vremenskog odmaka.

Sljedeća nama poznata građa jest ona koju su sakupila i u vlastitom izdanju ukoričila dvojica izvornih govornika autora-amatera, F. Nemeć i Z. Golub, u manji rječnik naziva *Govorni izričaj – rječnik razlika kalničkoga kraja* iz 2003. U njemu je sadržano približno 1 200 leksema i sintagmi poredanih abecedno, no kako se prije svega radi o laičkom pristupu, rječnik je izrađen po načelu „natuknica – standardnojezično značenje“, bez ikakve leksikografske obrade koja bi svakako bila od velikog značaja. Neki od zanimljivih leksema sadržanih u tom rječniku bili bi: *monenec* „bezveznjak“, *rojica* „duga nakon kiše“, *vejver* „jak iznenadan vjetar“ itd.

Međutim, leksikografski je pristup obradi građe, iako u osnovnoj mjeri (s odrednicama za rod, množinu, pridjev, prilog, perfektivnost i imperfektivnost), primijenjen u neobjavljenom rječniku *Govora Borja*⁶ (dostupan u rukopisu), koji je u sklopu svoga diplomskog

rada, izrađenoga pri Visokoj učiteljskoj školi Čakovec, izradila Marina Kumer, izvorna govornica govora sela Borje podno Kalnika. Leksemi su u rječniku obrađeni glasovno (mjesto naglasaka, duljina i kraćina samoglasnika) te za svakog od njih postoji instruktivna i zanimljiva rečenična potvrda, npr.: *dergez* „blato s vodom“ (*Pazi kot odiš. Naj vuti dergez zajti!*), *kipetek* „potplat“ (*Obula si je cipelje z veljikemi kipetki pok u nji sam nadrukava.*), *škrndati* „grickati“ (*Negde miš škrnda! De je maček?*) itd. Premda sadržava samo otprilike 350 najčešćih leksema toga govora, rječnik govora Borja, uz iscrpan gramatički opis govora koji mu u radu prethodi, predstavlja pomak u pogledu znanstvene obrade rječničke građe na području potkalničkoga Prigorja i to na solidnoj razini.

Sljedeći rad u kojem se nalazi znanstveno obrađena građa potkalničkoga Prigorja jest monografija naziva *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima* J. Maresić i M. Menac-Mihalić iz 2008.⁸ Uz kratak opis govora grada Križevaca u njoj je obrađena i frazeološka građa gradskoga govora, no kako i sâm naziv pokazuje, to nije jedini zastupljeni govor u knjizi. Uz još sedam križevačko-podravskih kajkavskih govora, križevačka građa zauzima samo otprilike 1/8 govora, što je svakako malo, no može biti od velike koristi kao temelj za daljnja frazeološka istraživanja.

Još jedan temelj za daljnja istraživanja zasigurno bi bio diplomski rad potpisana autora ovih redaka izrađen pri Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji se bavio leksemima na području potkalničkoga Prigorja s obzirom na njemački jezični utjecaj, odnosno germanizmima.⁹ Usprkos etimološkoj naravi rječnika, koji broji preko 1 500 rječničkih članaka u kojima je sadržano još barem dvostruko toliko izvedenica i više stotina frazema, pristupilo se osnovnoj glasovnoj i detaljnoj leksikografskoj obradi leksema zabilježenih u potkalničkim govorima Dedine, Gračine, Miholca, Malog Potočeca i Povelica. Međutim, sâmi ti govori nisu detaljnije opisani, što bi u budućnosti svakako trebalo učiniti. Budući da je taj rad uspio oteti zaboravu veliku usmenu građu, valjalo bi je što prije nadopuniti onom pisanom (germanizmima u pisanim mjesnim izvorima) i objaviti. Trenutačno se provode dodatna istraživanja, pa bi u dogledno vrijeme zavi-

3 Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga, 1996., vidi *Kartu*.

4 Ti su govori u dijalektološkoj literaturi poznati i kao dva poddijalekta Ivšićevih križevačko-podravskih govora koji pripadaju IV., mlađoj revolucionarnoj skupini koju karakteriziraju, prije svega, inovacije u naglasnom sustavu kajkavskog narječja. Usp. Jela Maresić, Današnji jezični sustavi na križevačko-podravskom dijalekatnom području, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 15, Zagreb, 2009., str. 245-261.

5 Nažalost, nismo uspjeli doći do podatka kada je ta rukopisna zbirka točno nastala. Usp. Mijo Lončarić, *Kajkavsko rječničko blago*. Prikupljanje i izrada rječnika, u: Nikola Capar, Alojz Jembrih, Vladimir Poljanec (ur.), *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru. Zbornik radova s okruglih stolova (znanstvenih kolokvija i skupova) u Krapini 2002.-2006.*, Zabok: Hrvatska udruga *Muži zagorskog srca*, 2006., str. 214-227, na str. 220.

6 Marina Kumer, *Govor Borja*, Čakovec: diplomski rad, 2004.

7 Zbog ujednačenosti prikazanih govora (fonološki obrađenih i fonološki neobrađenih), fonološka obrada u ovome radu neće biti prikazana.

8 Jela Maresić, Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2008.

9 Krunoslav Puškar, *Deutsches Lehngut in den kajkavisch-kroatischen Mundarten um Križevci: Die morphosyntagmatische Adaptation*, Zagreb: diplomski rad, 2011a.

čajna monografija s tematikom germanizama trebala ugledati svjetlo dana.

Premda ovdje navedeni rječnici mogu poslužiti kao izvor podataka za pojedina mjesta, nevesela je spoznaja o nepostojanju većeg broja zavičajnih radova, jednakog i većeg opsega. Bilo kako bilo, zbirke kajkavskih riječi koje su nama poznate mogu poslužiti kao temelj koji se može nadograđivati naknadnim terenskim radom.

3. Metodologija istraživanja mjesnih govora potkalničkoga Prigorja

3.1 Cilj istraživanja

Cilj terenskog rada bio bi istražiti jezične značajke pojedinih govora potkalničkoga Prigorja i njihove suodnose, odnosno utvrditi zajedničke jezične osobitosti koje bi olakšale strateški odabir govora za konačan rječnik. Dakako, istraživanje bi obuhvatilo i više punktova reprezentanata, a time i više ispitanika.

3.2 Odabir ispitanika

Istraživačeva obaviještenost kao izvornoga govornika jest temelj istraživanja koji se nadograđuje terenskim istraživanjima. Kako istraživač ne može biti upoznat sa svim mjesnim govorima, u istraživanja se kao ispitanici uključuju izvorni govornici. No tko su zapravo izvorni govornici i kako ih odabrati?

Prema kriterijima tradicionalne dijalektologije, izvorni bi govornici bili prvenstveno ispitanici što starije životne dobi, rođeni u opserviranom dijalekto-loškom punktu iz kojeg nisu dulje izbivali.¹⁰ Drugim riječima, bili bi to ispitanici koji nisu bili u dodiru s drugim govorima ili jezicima koji bi utjecali na njihov materinski govor. U današnje je vrijeme to gotovo nemoguće. Naime, sve je teže naći izvorne govornike kao starosjedioce u određenome mjestu zbog doseljavanja i miješanja stanovništva, a kada ih se i pronade, ne može se očekivati da nisu imali doticaja ni s jednim drugim govorom ili jezikom, odnosno da nijednom nisu napustili mjesto stanovanja. Danas zbog utjecaja standarda i medijâ, posebice televizije kojoj su ponajviše izloženi, izvorni govornici mijenjaju svoj govor, a da uopće nisu napustili svoje mjesto prebivanja, što opet pokazuje da

je uistinu teško pronaći idealnog ispitanika koji govori idealnim „čistim govorom.“¹¹

Štoviše, kod odabira ispitanika ne bi trebalo stati na samo jednom ispitaniku, ako je to moguće. Iskustvo je pokazalo da će ispitanik ostati „vjerniji“ svojem govoru ako ga se simultano ispituje s drugim govornikom istoga govora. Naime, bez obzira na jezično prilagođavanje istraživača ispitaniku, postoji mogućnost da će ispitanik u određenim trenucima prelaziti na govor bliži istraživaču. Od velike je važnosti stoga da se u istraživanje uključi barem još jedan ispitanik koji bi služio kao kontrola onom prvom u slučaju da on prenaglašava neke jezične osobitosti (kojih u mjesnom govoru možda više nema ili uopće ne postoje), da se koristi nekim idiolektnim osobitostima ili da pojedine osobitosti uopće ne spominje (što zbog manjka iskustva s pojedinih realijama, što zbog zaborava). Ukratko, dva ispitanika istovremeno uključena u istraživanje, koristeći se spontanom govorom, nadaleko čine uspješnijim sâm ishod istraživanja.¹²

Isti je slučaj s još jednim važnim kriterijem, a to je dob. Ako su ispitanici iste dobne skupine, tj. u našem slučaju starije, veća je vjerojatnost da se kod njihova govora neće pojaviti osobitosti tipičnije za, primjerice, mlađu dobnu skupinu, poput frazema *biti u bedu* koji je uistinu vjerojatniji kod mlađih govornika i govornika srednje dobi negoli kod govornika starije dobne skupine. Drugim riječima, kod svih ispitivanih govora

10 Međutim, što starija životna dob ispitanika ne mora biti uvjet. Naime, u istraživanje mogu biti uključeni i mlađi govornici koji dobro vladaju istraživanim sustavom i na kojima se istraživanje vrši mnogo brže. No prije uključivanja tih mlađih govornika u istraživanje, valjalo bi provjeriti njihovu autentičnost vladanja istraživanim govorom.

11 Primjer utjecaja medijâ bilo bi naše iskustvo s jednom starijom ispitanicom koja se zbog sličnosti, kad smo je ispitivali stariji mjesni leksik, dosjetila riječi *šund* (njem. *Schund*), čije je značenje i poznavala. Kad smo je upitali kako se uspjela sjetiti baš te ne tako česte riječi, rekla je da ju je jednostavno „čula na televizoru.“

12 Iskustvo je pokazalo da istovremena uključenost više od dvaju ispitanika u istraživanje rezultira mnogim poteškoćama. Prva bi poteškoća zasigurno bila ta da je teško uključiti više sugovornika ispitanika istovremeno: neki nemaju što nadodati, neki se iz nesigurnosti povuku iz razgovora pred dominantnijim sugovornicima, a nekima određene teme nisu bliske, pa ne postoji interes za njihovo aktiviranje u razgovor. Zbog toga je takve ispitanike dobro uključiti u naknadnim istraživanjima i to nasamo, bez drugih ispitanika. Druga bi poteškoća bila prvenstveno tehničke prirode. Nerijetko se u razgovor uključi više govornika istovremeno kad im je određena tema zanimljiva, pa su njihove rečenice kratke i ispresijecane, čime teško mogu zadovoljiti pojam kvalitetne rečenične potvrde. Također, nerijetko se snimljeni razgovor na diktafonu kod preslušavanja teško razumije u pojedinostima zbog simultane angažiranosti više ispitanika, što opet otežava sâm istraživanje. Treća i najveća poteškoća bila bi ta da je iznimno teško uopće sakupiti više ispitanika istoga govora na istome mjestu u isto dogovoreno vrijeme iz mnogo razloga. Ako ih se i pronade, često se ili ne poznaju najbolje ili nemaju razvijen odnos. Zbog toga je odabir ispitanika temeljen na dobrim međusobnim poznavanjima i obiteljskim vezama najbolji način okupljanja ispitanika jer se tada ne narušava privatnost ispitanika, a i sami se ispitanici mogu tako mnogo lakše opustiti.

trebalo bi težiti ispitanicima iste dobne strukture, odnosno starije (iznad 60, 70 godina starosti), kako se noviji kolokvijalni segmenti jezika, tipičniji za mlađe govornike, ne bi pojavili samo u nekim govorima, a u drugima ne. Međutim, bez obzira na to što bi u našem istraživanju naglasak trebao biti na dijakroniji (opisivanju starijeg jezičnog stanja), to ne znači da se ne bismo bavili i sinkronijom (opisivanjem novijeg jezičnog stanja): istraživanjem našeg područja bavili bismo se i jezičnim promjenama u tijeku, kojima se tradicionalna dijalektologija nešto manje bavila.

Posljednji bi se važan kriterij kod odabira ispitanika odnosio na zastupljenost spolova kod istraživanja. Naime, od svih mogućih različitih realija reprezentativnih za jedan solidan rječnik nerealno je očekivati da ih svaki ispitanik poznaje sve i u jednakoj se mjeri u njima snalazi. Zbog toga je važno da u istraživanje budu uključeni ispitanici obaju spolova kako bi se što bolje pokrile teme koje su možda poznatije jednom, a manje drugom spolu.¹³ Međutim, usprkos podjednakom broju ispitanika obaju spolova samo su neki ispitanici pojedinih govora upućeniji u određene realije (npr. botaničko nazivlje ili različite obrte), pa će se dodatna istraživanja vršiti na njima.

3.3 Onomaziološki upitnik

Kada se svi ti aspekti vezani uz odabir ispitanika usklade, sljedeći je korak prilagoditi sve ostale aspekte sâmmim ispitanicima. Što to znači? Naime, jasna je stvar da se od ispitanikâ ne može očekivati da budu spremni provesti bezbrojne sate s istraživačem: kod jednog se susreta nakon 2-3 sata istraživanja javlja neizbježan zamor, koncentracija pada, a time i sâma kvaliteta zabilježene građe postaje upitna. Kako bi se omogućeno vrijeme s ispitanicima što bolje iskoristilo, treba ga što bolje isplanirati da istraživanje ne bi postalo preveliki napor. Praksa je pokazala da istraživanje i, u sâmoj konačnici, rječnik najviše profitiraju ako se istraživanje pomoću ispitanika provodi onomaziološkim pristupom.¹⁴

13 Zanimljiv je kriterij da bi ispitanici trebali biti samo žene jer se pretpostavlja da su one imale manje kontakata s drugim govorima nego muškarci jer su većinom bile u kući te da su na taj način manje promijenile svoj govor. Usp. Đuro Blažeka, Model za istraživanje međimurskog dijalekta, u: Darko Gašparović, Ines Srdoč-Konestra, Diana Stolac, Marija Turk, Silvana Vranić, Sanja Zubčić (ur.), *U službi jezika (Zbornik u čast Ivi Lukežić)*, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, 2007., str. 75-92, na str. 78. Međutim, kao što smo već ranije naveli, zbog utjecaja i dostupnosti standarda i drugih idioma kroz razne načine, govornici danas ne moraju uopće promijeniti svoju sredinu da bi se na njihov govor utjecalo.

14 O onomaziološkom pristupu istraživanja pisao je Velimir Piškorec, *Germanizmi u podravskom dijalektu*, Zagreb: diserta-

Onomaziološki je (pojmovni) pristup suprotstavljen poznatijem semaziološkom (abecednom) pristupu, što znači da su prema potonjem pristupu svi leksemi poredani abecednim redom, dok su prema onomaziološkom pristupu svi leksemi poredani prema pripadajućim značenjskim poljima, tj. temama, primjerice onima vezanima uz alate, strojeve, tekstil, zoološko nazivlje itd. Takva ciljana podjela općeg leksika nadalesko smanjuje zamor kod ispitanika, koji kod semaziološkoga pristupa svakako nastupa kod neprestanoga prebacivanja s jednoga značenjskog polja na drugo. Tako se olakšava koncentracija ispitanika, omogućava mu se bolje snalaženje u cijelom ispitivanju i potiču se njegove asocijacije vezane uz određeno značenjsko polje. Drugim riječima, onomaziološki pristup omogućuje ispitaniku kontekstualizaciju dijelova ispitivane građe aktivirajući kompleksne jezične situacije.¹⁵

Međutim, onomaziološki pristup, osim za ispitanika, može biti od velike koristi i za istraživača. Podjela cjelokupnog leksika na značenjska polja i potpolja omogućit će mu bolji pregled pojedinih realija i njihovih leksičkih sastavnica, što će mu u konačnici pomoći u završnim fazama izrade rječnika kod navođenja uputnica (vidi 6.5), uklanjanja leksičkih i gramatičkih nejasnoća ili manjkavosti, a sâmmim time, u naknadnim istraživanjima, i kod povećanja broja različitih realija koje su u ishodišnom korpusu bile skromno zastupljene. U svakom slučaju, sâmm onomaziološki upitnik djeluje kao tematski rječnik botaničkog, zoološkog i drugog nazivlja, koji je opsežan koliko su opsežni, naravno, i istraživačeva i ispitanikova upućenost. Premda primjena onomaziološkoga pristupa predstavlja velik korak u pripremi građe za ispitivanje (čime sâma izrada rječnika traje mnogo duže), on je prijeko potreban za konačnu izradu što boljeg rječnika. Njegova primje-

cija, 2001., str. 75. i Velimir Piškorec, *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*, Zagreb: FF press, 2005b, str. 67, a na onomaziološki su način svoje radove ustrojili Edmund Schneeweis, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1960., Velimir Piškorec, Onomaziologija i morfologija đurđevečkih germanizama, *Podravski zbornik* 30, Koprivnica, 2004., str. 353-369, i Velimir Piškorec, *Georgiana: Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, FF press, 2005a, str. 43-69.

15 Razumljivo, i takvim ciljanim pristupom teško da se može provjeriti ili zabilježiti sva moguća građa. Činjenica je da pravi spontani govor s obiljem lokalizama i arhaizama može zabilježiti samo izvorni govornik. Međutim, rijetko se može naići na kombinaciju zainteresirana pojedinca-izvornoga govornika koji takve izraze samostalno bilježi, a upravo bi on uvelike pridonio većoj raznolikosti građe. Usp. za isto mišljenje Đuro Blažeka, Temeljna načela i postupci u pretvaranju sirove dijalektološke građe u znanstveni rječnik, *Slavia centralis* III/2, Maribor, 2010., str. 54-73, na str. 55.

na zapravo potvrđuje našu istraživačku maksimu: što bolja priprema, to bolji rječnik.¹⁶

3.4 Potvrda građe

Nakon pripreme slijede opsežna terenska istraživanja, odnosno potvrda sakupljene građe. Sva građa pojedinih govora: leksička, tj. frazeološka građa (ukupnost svih leksičkih jedinica, fraza, izraza, uzrečica i poslovice), onomastička građa (ukupnost osobnih, obiteljskih i mjesnih imena) itd., može se smatrati valjanom samo ako je ovjerena u dotičnim istraživanim govorima. Idealna bi situacija bila ta da je osoba koja je sakupila određeni leksik i terenskim ga istraživanjem potvrđuje ujedno i znanstvenik koji će ga podvrgnuti znanstvenoj leksikografskoj obradi, no, ako to nije slučaj, znanstvena obrada može uslijediti i nakon potvrde građe. Kasnije se leksik koji je onomaziološkim upitnikom naknadno prikupljen (tj. u drugom i trećem punktu, ali ne i u prvom), može usporediti s ishodišnim punktom, odnosno mogu se izvršiti naknadna istraživanja u pogledu potvrde i te građe kako bi svi istraženi punktovi bili izjednačeni.

Naravno, često koncepcija pojedinih dijalekatnih rječnika nije onomaziološka pa se sva sakupljena građa nakon terenskih istraživanja mora pretvoriti u semaziološku građu, čime čini temelj budućem rječniku.¹⁷

16 Naravno, kod odabira građe trebali bi se konzultirati i drugi izvori poput literarnih (pjesme, proza) i raznih znanstvenih radova koji su se na direktan ili indirektan način bavili leksikom pojedinoga područja. Taj se leksik tada obavezno treba navesti u svojoj temeljnoj natuknici s pripadajućim izvorom koji se pak opširnije donosi u popisu literature. No s literarnim djelima treba biti oprezan. Budući da su literarna djela pisana stiliziranim jezičnim izrazom, ona se zbog različitih razloga (rime, ritma itd.) nerijetko mogu koristiti jezičnim elementima koji ne pripadaju istraživanom mjesnom govoru. Također, čak i autohtoni leksemi mogu u takvim djelima zbog upotrebe *licentie poetice* sadržavati nova značenja koja ne pripadaju značenjima organskog leksika. Stoga, ako rječnik uključuje i takvu građu, tada bi se ona morala unijeti tek kasnije kao autentična literarna potvrda istraženoga govora. Za sličan stav usp. Jela Maresić, Odabir leksikografske građe u kajkavskim dijalekatnim rječnicima, *Kaj XL/3*, Zagreb, 2007., str. 69-78, na str. 70. Međutim, ona je stava kako takvu građu zbog navedenih potencijalnih leksikografskih komplikacija uopće ne bi trebalo uključivati u rječnik.

17 Ovdje treba primijetiti da u hrvatskoj dijalekatnoj leksikografiji ne postoji opus većih rječnika s onomaziološkom koncepcijom. Nerijetko su tako koncipirani samo manji dijalekatni rječnici koji uz onomaziološki pristup kombiniraju i semaziološki pristup. Interes za takve, ali nešto ambicioznije, rječnike bio bi nadasve zanimljiv pothvat jer bi takva koncepcija s omoguđenim pregledom tematskih cjelina mogla dati trenutnu i kompleksnu semantičku sliku leksika pojedinoga/pojedinih govora. U nas je prijedlog koncepcije izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu dao Blažeka, Prijedlog koncepcije izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu, str. 157-180, a Theo Binder, *Nje-*

4. Oblikovanje građe u znanstveni rječnik

4.1 Odabir građe

Nakon ovjere građe koja se govori(la) u određenom govoru, slijedi njezin odabir i oblikovanje u znanstveni rječnik. Ako su sve predradnje ispravno učinjene, taj postupak ne bi trebao zadavati ozbiljne probleme. Naime, prvotnim je izborom riječi koje su u konačnici ušle u onomaziološki upitnik postavljen temelj rječnika koji se može smatrati mjerodavnim za sve ostale riječi koje se mogu pojaviti tijekom terenskog istraživanja. No što to zapravo znači?

Ako se u prvotnoj koncepciji izbora riječi krene od cjelovitog pristupa skupljanja leksika, onda u onomaziološki upitnik dijalekatnog rječnika ulaze riječi različitih struka poput *market*, *mauzolej*, *mentor*, *menza*, *mezanin*, *mikrofon*, *mikroskop*, *mimika*, *ministarstvo*, *mirovina*, *misija*, *mjuzikl*, *mobitel*, *monitor*, *monodrama*, *monografija*, *mops*, *mornar*, *mortadela*, *motel*, *mramor*, *muzej* itd. Ako se pak smatra da bi u dijalekatni rječnik trebale ući riječi koje se od standarda razlikuju i u planu izraza, odnosno glasovno, onda takav rječnik može čak sadržavati minimalno razlikovne riječi poput *mopet* (< moped), *morš* (< morž), *motif* (< motiv) itd. Međutim, nijedan od tih pristupa nije savršen: prvi nepotrebno gomila građu, a drugi uvrštava razlikovnu građu na planu izraza koja pak nije značajna na planu sadržaja. Naime, svi su ti primjeri potvrđeni iz *Rječnika varaždinskoga kajkavskog govora* T. Lipljina¹⁸, o kojem će kasnije biti više riječi. Lipljin je pokušao pomiriti oba pristupa, no ne baš uspješno i nauštrb sâmog rječničkog opsega (1 284 stranica!).

Smatramo da bi u solidan dijalekatni rječnik trebale ući prvenstveno one riječi koje nose određenu dijalekatnu težinu ili su važne za kontekst istraživana govora. Premda se upravo zbog ovog potonjeg brani Lipljin¹⁹ jer je u svom rječniku htio iskazati duh grada Varaždina od kraja 19. st. naovamo, smatramo da je u kontekstu istraživanja svakodnevice pojedinog ruralnog miljea takvo nešto iz više razloga neprimjenjivo.²⁰

mačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka, Zagreb: FF press, 2006. dao je semaziološki i onomaziološki pregled nje-mačkih posuđenica u govoru Osijeka (prema disertaciji obranjenoj 1956. godine). U svijetu je nadaleko poznat Dornseiffov onomaziološki rječnik njemačkog jezika, s prvim izdanjem već iz 1934. Usp. Franz Dornseiff, *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2004.

18 Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskoga govora*, Varaždin: Garestin d.o.o., 2002.

19 Usp. Blažeka, Temeljna načela i postupci u pretvaranju sirove dijalektološke građe u znanstveni rječnik, str. 57.

20 Bacimo li pogled na slovo „g“ u *Rječniku Gole* (1997), možemo vidjeti na primjeru tog mjesnoga govora da su pak neki

Naime, dijalekatni rječnik bi ujedno trebao biti i razlikovni rječnik, što znači da ne bi dopuštao standardne uplive, odnosno standardne riječi koje se od pojedinog mjesnoga govora ne razlikuju u sadržaju ni, jednim dijelom, u izrazu, poput riječi *podmetač* ili *zid*.²¹ Međutim, princip se razlikovnog, odnosno diferencijalnog rječnika često kritizira jer sâm po sebi, prema Lončariću²², ne uključuje riječi koje „su vrlo važne za raznoliku sliku i povijest našeg jezika u cjelini“, poput „*glava, ruka, žena, selo, meso, sijeno, pitati, mlatiti* itd.“ (njegov kurziv),²³ no često se zaboravlja da su upravo te riječi same po sebi visoko frekventne i da su kroz povijest postale iznimno frazeološki obilježene, a time i značajne za dijalekatne rječnike. Štoviše, dijalekatne rječnike koji ne bi sadržavali raznoliku frazeološku građu, poput one u leksemima kao što su npr. *glava (dojti komu v glavu što; ko nema v glavi, ima v nogami; pokriti se po glavi* itd.), *nos (dobiti po nosu; ne videti dalje od <svog> nosa; obesiti nos* itd.) ili *pamet (pamet v glavu; pri zdravi pameti; soliti pamet komu* itd.), ne bi trebalo smatrati pravim dijalekatnim rječnicima. Iz istog bi razloga dijalekatni rječnici trebali uključivati i ne toliko frekventne lekseme koji pak sadrže zanimljive i visoko frekventne frazeme u govoru poput *kamen (biti skupo ko dragi kamen „biti jako skupo“)* ili *Mars (opasti z Marsa „osjećati se izgubljen“)* itd. Iz svega prethodno navedenog možemo zaključiti

da je kritika razlikovnih dijalekatnih rječnika s ekonomiziranom upotrebom riječi identičnih po planu izraza i sadržaja sasvim nepotrebna ako su ti rječnici, naravno, ustrojeni prema pravom načelu.

Treba napomenuti kako se pri odabiru građe ne bi trebalo povoditi načelom rječnika „čistoga“ govora u kojem se ne bi pridavalo mnogo pažnje posuđenicama kojima pojedini govor zapravo obiluje. Takav bi pristup zaista bio začuđujuć jer su posuđenice iz bilo kojeg vremenskog perioda rezultat dodira ne samo dvaju različitih jezičnih sustava nego i dviju kultura čije se posljedice mogu osjetiti na svim razinama. Uklonimo li tako iz rječnika brojne germanizme i hungarizme za koje čak ne postoje „čisti“ dijalekatni ekvivalenti, na daleko osiromašujemo taj rječnik i njegovu povijesnu, kulturnu i, prije svega, sociolingvističku obavijesnost. Nadalje, isto bismo mogli zaključiti i za arhaičniji leksik ako on ne bi bio zastupljen u rječniku. Premda je nekim ispitanicima teško dosjetiti ga se, on je važan dijakronijski pokazatelj prijašnjega jezičnog stanja i jezične prakse te bi upravo zbog toga trebao biti uključen u koncept jednoga dijalekatnog rječnika.

4.2 Reduciranje leksikografski nepotrebnih oblika

Radi boljeg pregleda i manjeg opsega rječničke građe, rječnici bi morali imati unaprijed razrađenu koncepciju reduciranja leksikografski nepotrebnih oblika. Među elementima rječnika kod kojih su leksikografi najčešće nesigurni treba li ih uopće uključiti u zaseban rječnički članak ili ne bili bi: a) određeni oblici pridjeva (*gladek – glatki*), b) odnosni i posvojni pridjevi (*hrbet – hrbotof*), c) supletivni komparativi (*dober – bolši*), d) hipokoristici i deminutivi (*dekla – deklička*), e) imenice nastale uobičajenom mocijskom tvorbom (*švaler – švalerka*), f) glagolske imenice (*švicati se – švicanje*) i g) sekundarnopovratni glagoli (*šnapsati/šnapsati se*).²⁴ Najčešće, osim ako se ne javljaju u nekoj važnoj ili zanimljivoj rečeničnoj potvrdi, ti se oblici zbog manjka fonološkog, morfološkog, semantičkog i drugog interesa autora izostavljaju. Međutim, drugi ih autori pak uključuju u zaseban rječnički članak, ali bez ikakve rečenične potvrde. Kao što zaključuje Branka Tafra, [*r*]ječnik ne treba robovati gramatici²⁵, tj. ti bi se elementi morali i mogu se uklopiti u rječnik, odnosno

leksemi uključeni bez ikakva dijalekatna, kontekstualna ili leksikografski zanimljiva razloga, npr.: *glavnica* (glavni dio pologa u banci, glavnica), *goropadnica* (gruba, nasrtljiva žena), *grešnica* (grešnica) itd. Ovdje nam ni prijevodna semantizacija ni rečenične potvrde ne donose nikakvo proširivanje leksika, koje bi opravdalo njegovu ulogu u dijalekatnom rječniku. Usp. Ivan Večenaj, Mijo Lončarić, *Rječnik Gole*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1997.

- 21 Dijalekatni rječnik s takvom koncepcijom jest, primjerice, *Rječnik govora Svetog Đurđa* iz 2009. u kojem su reducirani standardnojezični oblici poput *kiše* ili *prozora*, bez obzira na stupanj fonološke ili morfološke prilagodbe. Koncepcija je tog rječnika bila „omogućiti opis života hrvatskog seljaštva, otkrivanje njegovih vrijednosnih temelja i upoznavanje njegovih običaja“. Usp. Stjepan Belović, Đuro Blažeka, *Rječnik govora Svetog Đurđa: (Rječnik ludbreške Podravine)*, Zagreb: Učiteljski fakultet, 2009., str. 35.
- 22 Lončarić, *Kajkavsko rječničko blago*. Prikupljanje i izrada rječnika, str. 222.
- 23 Za sličan stav usporedi mišljenje Kapovića koji kritizira zastupljenost razlikovnih rječnika koji sadrže samo one riječi koje se po planu izraza i sadržaja razlikuju od standarda, što on, naravno, smatra krivim. Usp. Mate Kapović, *Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak, Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 14, Zagreb, 0 2008., str. 197-205, na str. 197-198. Ako bi se terenskim istraživanjem uistinu utvrdili pojedini fonološki kurioziteti na temelju građe standardne provenijencije, onda bi se takva građa, prema našem mišljenju, trebala unijeti u rječnik ili, još bolje, istaknuti u opisu govora.

24 Usp. Blažeka, *Temeljna načela i postupci u pretvaranju sirove dijalektološke građe u znanstveni rječnik*, str. 56-57. i Đuro Blažeka, Erika Rácz, *Koncepcija Rječnika pomurskih Hrvata, Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* XLIII/1-2, Zagreb, 2010., str. 105-118, na str. 109-110.

25 Branka Tafra, *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 152.

rječnički članak, a da on nije previše gramatički opterećen.²⁶ Primjerice,

- a) određeni oblici pridjeva trebali bi se naći u temeljnoj natuknici s neodređenim pridjevom, npr.: *gladdek – glatki, gladen – gladni, gol – goli* itd.;
- b) odnosni i posvojni pridjevi trebali bi se naći u temeljnoj imeničkoj natuknici, npr.: *Barica – Baričin, hrbet – hrbtof, lovec – lofčef* itd. Jedina bi iznimka bili toponimi, npr. toponim *Apatovec*, koji bi bio temeljna natuknica i nazivu stanovnika (*Apatofčan*), stanovnice (*Apatofčanka*) i posvojnog pridjevu dotičnog toponima (*apatovečki*);
- c) supletivni komparativi trebali bi se naći u temeljnoj natuknici pridjeva ili priloga u pozitivu, npr.: *dober – bolši; zlo – gorše; velik – vekši* itd.;
- d) hipokoristici i deminutivi trebali bi se naći u temeljnoj imeničkoj natuknici, npr.: *dekla – deklčka, lagef – lagvinčić, Štef – Štefek* itd.;
- e) imenice nastale mocijskom tvorbom, iako bi se ona katkad smatrala uobičajenom i predvidljivom, također bi se trebale naći u temeljnoj imeničkoj natuknici, npr.: *patekar – patekarica, švaler – švalerka, tamplek – tampleča* itd.;
- f) glagolske imenice trebale bi se naći u temeljnoj glagolskoj natuknici, npr.: *brusiti – brušenje, švicati se – švicanje, voščiti – voščenje* itd.;
- g) sekundarnopovratni glagoli također bi se trebali naći u temeljnoj glagolskoj natuknici, npr.: *nakrampati uz nakrampati se, šnapsati uz šnapsati se, tačkati uz tačkati se*. Međutim, temeljna bi glagolska natuknica s tim glagolima izgledala ovako: *nakrampati (se), šnapsati (se), tačkati (se)*, a rečenična bi potvrda bila navedena za oba vida istoga glagola.

Naravno, ne motiviraju sve imenice hipokoristike i deminutive ili svoje mocijske parnjake, a glagoli glagolske imenice, no gdje se ti oblici javljaju, vrijedi ih zabilježiti. Navođenjem pod temeljnu natuknicu, odnosno osnovnu riječ od koje je druga riječ tvorena ili s kojom je tvorbeno povezana, smanjuje se nepotreban opseg rječnika, a njegova obavjesnost ostaje ista. Također se takvim postupkom može bolje prikazati tvorbeni kontrast između leksikografski obrađenih organskih govora.

No što je s frazemima? U solidno napravljenu rječniku frazemi igraju veliku ulogu i važno je izraditi do-

bru koncepciju pod kojom bi ih sastavnicom trebalo obraditi. Autori rječnika često različito obrađuju iste ili slične frazeme, prave ili ne prave razliku između izraza, sintagmi i frazema itd., iako sâm način obrade, unaprijed određen, ne bi trebao predstavljati problem.²⁷ Korištenjem unaprijed dogovorenih različitih tipova zagrada (obla, uglata, vitičasta itd.) i drugih tehničkih rješenja za fakultativne sastavnice frazema na ekonomičan se način u istom rječničkom članku izražava najveća moguća obavjesnost, a da se ne mora spominjanjem u drugom rječničkom članku. Primjerice, u frazemu *žlak te suknal (trefil, vudril)* oblom zagradom možemo navesti druge glagole koji mogu zamijeniti onaj prvi bez ikakve promjene značenja. Razumljivo, taj će se frazem tada obraditi kao temeljna sastavnica leksema *žlak*, a ne kao sastavnica navedenih glagola, što nimalo ne bi bilo ekonomično.²⁸

Budući da se naš prijedlog koncepcije rječnika podosta razlikuje od koncepcije većine dijalekatnih rječnika, važno bi bilo uvesti još jedno tehničko rješenje za isti frazem potvrđen u različitim oblicima u različitim govorima. Kako ne bismo opterećivali sâm rječnik, poslužili bismo se principom *uopćenog frazema*²⁹, odnosno oblikom frazema koji je češće potvrđen u korpusu i koji se u rječniku navodi kao pretpostavljeni oblik drugim frazemima. U praksi bi to izgledalo ovako: pojedini bi se uopćeni frazem naveo na kraju rječničkog članka, odvojen posebnom grafičkom oznakom za frazeme i neakcentuiran, a uslijedilo bi značenje frazema i akcentuirane rečenične potvrde u istraženim govorima³⁰:

27 Naime, prema Maresić i Menac-Mihalić po sastavu i strukturi možemo razlikovati tri vrste frazema: fonetsku riječ, svezu riječi i rečenični frazem. Fonetska je riječ vrsta frazema koji se sastoji od jedne samostalne i najčešće jedne nesamostalne riječi s kojom pak tvori naglasnu cjelinu, nerijetko kombinaciju prijedloga i imenice, poput: *ni za lek, ni trunku, za pokoru*. Sveza je riječi vrsta frazema koji se sastoji od sveze dviju ili više samostalnih riječi poput: *kriš-kraš* (bezveznička sveza), *nit sim nit tam* (neovisna sveza), *z čista mira* (ovisna imenička sveza), *dobiti jezikovu juhu* (ovisna glagolska sveza), *dužen na se strane* (ovisna pridjevska sveza), *si živi* (zamjenički frazem), *male morgen* (priložni frazem) i *čiste kak v pateki* (poredbeni frazem). Rečenični je frazem vrsta frazema sa subjektom i predikatom poput frazema *to treba z krajdu na rafang zapisati*. Uvažavanjem se tih podjela lakše dolazi do jasnije koncepcije rječnika i rječničkog članka. Usp. Maresić, Menac-Mihalić, *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, str. 39-41.

28 Prema Maresić i Menac-Mihalić, frazemi se razvrstavaju pod svoje temeljne natuknice prema sljedećem redoslijedu: imenice, poimeničeni pridjevi, (glagolski) pridjevi, (glagolski) prilozi, brojevi, zamjenice, glagoli. U slučaju da u frazemu nema imenice, frazem se svrstava po poimeničenu pridjevu itd. Međutim, ako su pak u frazemu, primjerice, dvije imenice, frazem se svrstava prema prvoj od njih. Usp. Isto, str. 49-50.

29 Isto, str. 49.

30 Kratice se dosad istraženih govora odnose na sljedeće govore: Mih-Miholec, MP-Mali Potočec, Gra-Gračina, Ded-Dedina,

26 Tu bismo se na neki način složili s jednim drugim Tafrinim citatom koji na određeni način proturječi njezinu gore navedenom citatu: *Načelno, gramatika je više okrenuta pravilima, sustavu, analogiji, a manje izuzecima, dok rječnik bilježi pojedinačnost, anomalije, pa nije toliko bitno kolika su odstupanja od sustava*. Razumljivo, sve te pojedinačnosti, odnosno odstupanja treba uvijek znati dobro uklopiti u rječnik. Tafra, *Od riječi do rječnika*, str. 68.

■ **kad bedaki imaju novac, i kramari trže** (ljudi ne znaju s novcem /obično većom količinom/) (Ded) *Kad bedaki imaju novac, i kramari tržiju!*, (Gra) *Kad bedaki imaju novac, i kramari dobro trže!*, (Mih) *Kad bedaki imaju penez, i kramari trže!*, (Kri, MP, Zai) *Kad bedaki imaju penez, {onda} i kramari trže!*, (Apa) *Kad budala ima novac, i kramari trže!*, (Pov) *Dok deca imadu novce, kramari trže!*

Na taj se način može zabilježiti cijeli frazeološki fond istraženih govora, a da se nepotrebno ne opterećuje tekst.

5. Rječnik prema opsegu građe

Budući da smo se u ovome radu često dotakli kompleksnoga pitanja opsega rječničke građe, ukratko ćemo ilustracije radi prikazati neke suvremene potpune (znanstveno utemeljene) dijalekatne rječnike bazirane na kajkavskim govorima.³¹

U recentnije bi se dijalekatne rječnike od velikog značaja zasigurno mogao ubrojiti *Rječnik Gole* iz 1997. godine, autora M. Lončarića i I. Večenaja koji je sakupio njegov poveći leksik.³² Sâm je rječnik izrađen pri Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a po opsegu je srednji rječnik – sadržava opći leksik govora Gole s približno 11 800 rječničkih članaka na gotovo 500 stranica.

Sljedeći je rječnik *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora* već spomenutoga Lipljina iz 2002., koji svojim opsegom predstavlja najveći doprinos recentnijoj kajkavskoj leksikografiji: sa svojih približno 33 000 rječničkih članaka na 1 284 stranice, to je vrlo opsežan rječnik.³³ Međutim, budući da je, prema Frančić, „Lipljinov (...) *gazofilacij*“ djelo „s jakim autobiografskim pečatom“³⁴ (njezin kurziv), može ga se kritizirati upravo zbog njegova velikoga autorefleksivnog enciklopedijskog pristupa dijalekatnoj leksikografiji. Bilo kako bilo,

Kri-Križevci, Pov-Povelić, Apa-Apatovec, Zai-Zaistovec. Budući da se u ovom radu nismo dotakli glasovne obrade koja je u tijeku istraživanja, kraticama istraživanih idioma povezali smo govore s morfološki gledano istim izričajima.

- 31 Starijim kajkavskim rječnicima smatramo rječnike starije od 1990. godine. Za pregled tih, ali i novijih (nekih ovdje prikazanih) rječnika vidi: Jela Maresić, *Kajkavska dijalekatna leksikografija, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 29, Zagreb, 2003., str. 391-406.
- 32 Večenaj, Lončarić, *Rječnik Gole*. Za nešto više o tome rječniku vidi u Jela Maresić, *Izvešće o dijalektološkom istraživanju u Goli kraj Koprivnice* 2009. godine, *Kaj* XLIII/5-6, Zagreb, 2010., str. 93-100, na str. 94-95.
- 33 Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*.
- 34 Anđela Frančić, *Osobna imena u Rječniku varaždinskoga kajkavskog govora* Tomislava Lipljina, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 37/2, Zagreb, 2012., str. 381-391, na str. 381.

Lipljinov rječnik daje iscrpan leksik jednoga urbanoga kajkavskoga govora, koji će biti teško nadmašiti.³⁵

Objavljen je i *Rječnik govora Svetog Đurđa: (Rječnik ludbreške Podravine)* S. Belovića i Đ. Blažeka iz 2009. godine.³⁶ Po svome opsegu on je uobičajen srednji rječnik koji na skoro 600 stranica sadržava preko 10 000 rječničkih članaka. Međutim, novum tog rječnika jest uvođenje takozvanog *arhileksema*, neakcentuirane rječničke natuknice pisane fonemima standardnoga jezika, kako bi sâm rječnik bio pristupačniji svojim korisnicima.

Nadalje valja spomenuti *Opis i rječnik đurđevačkoga govora* iz 2011. godine J. Maresić i V. Miholeka koji je prikupio đurđevački leksik.³⁷ Po opsegu to je također srednji rječnik s približno 13 500 rječničkih članaka na 853 stranice, a razlikuje se od većine dijalekatnih znanstvenih rječnika po upotrebi hrvatskih ekvivalenata za kratice i odrednice, čime je omogućeno njegovo korištenje kod širokoga kruga korisnika.

Svi ti rječnici uz semaziološki popis leksika sadržavaju i kratak gramatički opis govora, no *Rječnik Cerja zagrebečkoga* iz 2012. godine na 60-ak stranica sadržava uistinu iscrpan opis sâmoga govora, čime je u leksikografskim člancima uspio smanjiti broj gramatičkih oblika, a sâmim time i ekonomizirati rječnik.³⁸ S približno 30 000 rječničkih članaka na samo 550 stranica blizu je opsegu Lipljinova rječnika, što ga čini vrlo opsežnim rječnikom.

Najnoviji rječnik jest *Rječnik Murskog Središća* Đ. Blažeka i G. Rob iz 2014. godine.³⁹ Na sveukupno 700 stranica taj rječnik donosi a) uvodnu studiju o govoru Murskog Središća i koncepciju rječnika toga govora (str. 15-56), b) 500 stranica s□mog rječnika s preko 5 000 rječničkih članaka (str. 57-559) i c) stotinjak fotografija kojima se dočaralo Mursko Središće u bližoj prošlosti (str. 565-695). Po svome se rječničkom konceptu *Rječnik Murskog Središća* ne razlikuje mnogo od suautorova (Blažekinog) prijašnjeg *Rječnika govora Svetog Đurđa*, tj. u obama se rječnicima koristi već spomenutim arhileksom. Međutim, posebnost toga rječnika jest u specifičnoj leksičkoj građi, mnogim rudarskim terminima (ponajviše germanizmima) i posebnoj oznaci kod navođenja rečeničnih potvrda za pučka vjerovanja.

35 Nedavno je objavljeno njegovo drugo, prošireno i nadopunjeno, izdanje, no zbog vremenske ograničenosti nismo u ovome radu uspjeli usporediti staro i novo izdanje.

36 Belović, Blažeka, *Rječnik govora Svetog Đurđa: (Rječnik ludbreške Podravine)*.

37 Jela Maresić, Vladimir Miholek, *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 2011.

38 Franjo Šatović, Ivan Kalinski, *Rječnik Cerja zagrebečkoga*, Sv. Ivan Zelina: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina, 2012.

39 Đuro Blažeka, Grozdana Rob, *Rječnik Murskog Središća*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.

S time u svezi trebali bismo doći do (prijedloga) koncepcije *Rječnika govorâ potkalničkoga Prigorja*, čiji bi istraženi govori zatvorili svojevrstnu prazninu u kajkavskoj dijalekatnoj leksikografiji. Naime, govori se potkalničkoga Prigorja nalaze upravo između ovdje navedenih, istraženih i leksikografski obrađenih govora. Trenutačno postoji oko 10 000 jedinica leksikografski neobrađene građe, no ta bi se građa, prema našoj procjeni, daljnjom pripremom, terenskim istraživanjima i rječničkom obradom povećavala, čineći naš rječnik po opsegu rječnikom srednje veličine.

6. Ustrojstvo Rječnika govorâ potkalničkoga Prigorja

6.1. Ustrojstvo rječnika

Sâmom rječniku, koji u dogleđno vrijeme namjeravamo izraditi, prethodilo bi više dijelova. Na početku bi se, naravno, trebalo dotaknuti nužnih geografskih i povijesnih osobitosti istraženih govora kako bi se stekao određeni geopovijesni dojam o njihovoj suvremenoj demografskoj strukturi. Što se pak tiče sâme strukture govorâ, uslijedio bi detaljan pregled i opis fonoloških, morfoloških, semantičkih i drugih obilježja ispitanih potkalničkih govora. Dakako, najvažniji dio ticao bi se semaziološki ustrojenih rječničkih članaka, koji bi zapravo bio i najkompleksniji dio.

6.2. Određivanje arhileksema

S obzirom na specifičnost koncepcije predloženog rječnika koji bi uključivao više različitih govora, uobičajeni oblikovani rječnički članak ne bi bio dovoljan. Zbog toga bismo u našu koncepciju rječnika uveli takozvani *arhileksem*⁴⁰ ili još *hiperleksem*⁴¹, odnosno

40 *Arhileksem* se spominje u Đuro Blažeka, O nekim vidovima pristupa izradi rječnika međimurskog dijalekta, u: Nikola Capar, Alojz Jembrih, Vladimir Poljanec (ur.), *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru. Zbornik radova s okruglih stolova (znanstvenih kolokvija i skupova) u Krapini 2002.-2006.*, Zabok: Hrvatska udruga Muži zagorskog srca, 2006., str. 515-523, na str. 517-518, Blažeka, Prijedlog koncepcije izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu, str. 148-149, i Blažeka, Rác, Koncepcija Rječnika pomurskih Hrvata, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, str. 112. i drugdje, a koristi se u sljedećim rječnicima: Belović, Blažeka, *Rječnik govora Svetog Đurđa: (Rječnik ludbreške Podravine)*, Đuro Blažeka, István Nyomárkay, Erika Rác, *Mura menti horvát tájszótar = Rječnik pomurskih Hrvata*, Budimpešta: Tinta Könyvkiadó, 2009., i Blažeka, Rob, *Rječnik Murskog Središća*. Međutim, njihovi se rječnici bave praktički samo jednim govorom.

41 Lončarić, *Kajkavsko rječničko blago*. Prikupljanje i izrada rječnika, str. 224.

uopćeni leksem koji bi bio pretpostavljeni oblik istraženim leksemima.⁴² Kako bi to izgledalo?

Na početku svakog rječničkog članka stajao bi arhileksem koji bi bio odabran prema obliku potvrđenomu u najviše govora, a od tog bi se oblika redali leksemi koji su njemu najbližiji. Sâm arhileksem, za razliku od ostalih leksema, bio bi otisnut velikim tiskanim slovima hrvatskoga standardnog jezika, a takav bi oblik omogućio lakše snalaženje u rječniku. Primjerice, potvrđene replike u našim istraženim govorima za južnonjemački izraz/austrijacizam *Fasching* izgledale bi sa svojim arhileksemom **FAŠNIK** ovako:

FAŠNIK (Mih, MP) **fašnik** *m*, (Gra) **fašenk** *m*, (Ded, Kri) **fašenjk** *m*, (Mih) **fašnjek** *m*, (Pov) **fašnje** *m*, (Apa) **fašjak** *m*, (Zai) **fajňsek** *m*. (poklade, fašnik)

Izostanak izgovorne odrednice kod arhileksema zbog svoje bi pristupačnosti bio od velike koristi čitateljstvu. Naprimjer, kao što ističe Blažeka⁴³, „a) nazalno *i* u arhileksemima je prikazano kao *nj* (**KONJ koi**; **SVINJA sviia**), b) obezvučeni suglasnici na kraju riječi u arhileksemima su prikazani kao njihovi zvučni parnjaci (**GRAD grot**, **LABAV labaf**),“ što opet uvelike olakšava pretraživanje riječi.

Također, ako se pokaže da pojava naveska, npr. kod leksema *skoro(m)*, varira kod svih ili većine govora, onda se zbog ekonomičnosti rječnika već kod arhileksema **SKORO(M)** navodi i taj fakultativni navezak. Što se pak tiče homonimije, ona bi se brojčano navodila i na sâmom arhileksemu, dakle superskriptom (¹, ²,...), ako se dogodi da zbog izostanka fonološkog razlikovnog sredstva dva ili više arhileksema postanu homonimi, te na kanonskim oblicima natuknice ako se pak potvrdi da su navedeni leksemi stvarni homonimi, npr.:

ŠLAJFATI¹ (Apa) **šljafati**¹ *nesvr.* (brusiti)

ŠLAJFATI² (Apa) **šljafati**² *nesvr.* (kočiti kočnicom na kolima)

Međutim, pita se Blažeka,⁴⁴ bi li ponuđeni arhileksem bio prepoznatljiv za sve govornike ili bi kod nekih bio jako udaljen od njihove izvorne riječi?⁴⁵ Na to je

42 Ovdje treba napomenuti da svoju popularnost pojam arhileksema duguje radovima Milana Mogaša i Antuna Šojata. Usp. Milan Mogaš, Nacrt za rječnik čakavskog narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 1985., str. 319-334. i Antun Šojat, *Zasade rječnika hrvatskih kajkavskih govora*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 1985., str. 337-361.

43 Blažeka, Temeljna načela i postupci u pretvaranju sirove dijalektološke građe u znanstveni rječnik, str. 63.

44 Blažeka, O nekim vidovima pristupa izradi rječnika međimurskog dijalekta, str. 518.

45 Također, tu problem mogu predstavljati i višeznačne riječi koje se primjerice semantičkim pomakom ili čak potpunim gubit-

pitanje u sâmoj teoriji uistinu teško odgovoriti, tj. kako nadalje zaključuje Blažeka,⁴⁶ „[u] kajkavskoj leksikografiji još nema rječnika u kojem bi bila obrađena građa tako velikog broja punktova (...)“

6.3. Ustrojstvo rječničkog članka

Nijedan se rječnički članak ne može smatrati kvalitetnim i korisnim ako ne podrazumijeva dobro koncipiran leksikografski metajezik koji se odnosi na njegove gramatičke odrednice. Štoviše, sâma količina gramatičkih odrednica u gore spomenutim rječnicima varira ovisno o ishodišnoj rječničkoj koncepciji.

Primjerice, kod imenica se uz kanonski oblik u N nerijetko navode G jd. i G mn., no uz njih su isto tako česti i L mn. i I mn. Često ovisi o sâmom govoru koje će razlikovne deklinacijske paradigme navesti, odnosno koje je paradigme svojstvene govoru važno istaknuti. Prema Kapoviću,⁴⁷ u imenskim *a*-osnovama trebao bi se koristiti razlikovni akuzativ umjesto predvidljivoga genitiva jednine, no to uvelike ovisi o sâmom istraživanom idiomu. Pitanje koje se ovdje postavlja jest treba li uopće inzistirati na tolikim deklinacijskim paradigmama ako se u gramatičkom dijelu rječnika može dati sveobuhvatan i instruktivan deklinacijski pregled, kao što je učinjeno u *Rječniku Cerja zagrebečkoga* i drugim rječnicima u kojima je gramatička obavjesnost tako svedena na minimum. Prema tome rječniku, imenička bi natuknica za arhileksem **IMBROLA** sa svojim sastavnicama i ekonomiziranim gramatičkim odrednicama (nastavci za G jd. i G mn.) izgledala u našim istraživanim govorima ovako:

IMBROLA (Ded, Mih, Zai) **imbrola** ž. (-e, imbro), (MP) **imbrela** ž. (-e, imbrel), (Kri, Pov) **ambrela** ž. (-e, ambrel), (Apa) **brena** ž. (-e, bren), (Gra) **brelo** s. (-a, brel) (kišobran)

Naime, takva koncepcija minimalno opterećuje tekst, kao što se može vidjeti i iz sljedeće glagolske natuknice s pridodanim nastavcima za 1. lice jd. prezenta, 2. lice jd. imperativa i tvorbenim nastavkom za glagolsku imenicu:

BROHATI (Kri, Mih, MP) *nesvr.* **brohati** (-ošem; -oši; -ohanje), (Ded, Zai) *nesvr.* **grohati** (-ošem; -oši; -ohanje) (kašljati)

U glagolsku bi se natuknicu mogli još dodati na-

kom jednog od značenja mogu razlikovati od govora do govora, što na neki način može opteretiti tekst. Međutim, upravo bi zbog te višeznačnosti takav rječnik bio potreban kako bi se dao iscrpan komparativan pregled specifičnosti istraživanih govora.

46 Isto, str. 522.

47 Kapović, Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak, str. 204.

stavci i za trpni pridjev i za prilog sadašnji ako se koriste u praksi, dok bismo mogli nadodati i česte nastavke za 3. lice jd. i 3. lice mn. prezenta ako nose kakvu razlikovnu ulogu u rječničkoj konjugacijskoj paradigmi. Supin, čest dodatak glagolskoj natuknici, sâm je po sebi u većini slučajeva zalihosan te bi ga trebalo samo spomenuti u gramatičkom predgovoru rječnika. Što se pak tiče pridjevske natuknice, dovoljno bi bilo navesti nastavke za sva tri neodređena oblika i određeni oblik, što je u rječnicima često i slučaj, te komparativne oblike, pogotovo supletivne.

6.4. Navođenje odrednice

Važan kriterij rječnika koji se provlači ovim radom jest zasigurno njegova pristupačnost korisniku. U tome metajezični podaci poput različitih odrednica imaju veliku ulogu, no kako bi one mogle biti dostupne širokom krugu korisnika važno je da ih se što više navodi u duhu hrvatskog jezika umjesto pomoću međunarodno poznatih riječi. Primjerice, umjesto skraćenih internacionalizma *arh.* za arhaičnost ili *fig.* za figurativnost koristile bi se većini sugestivnije skraćenice *zast.*, odnosno *pren.* itd. Premda se u većini rječnika nalazi kazalo s kraticama, prevedeni termin uspostavlja bliži odnos s korisnikom rječnika.

Što se klasifikacije sâmihi odrednica tiče, one se prema Babiću⁴⁸ mogu svrstati u pet skupina: a) gramatičke, b) etimološke, c) značenjske, d) područne (terminološke, stručne) i e) stilske. Međutim, kratak pregled dostupnih dijalekatnih rječnika pokazuje nam da su među odrednicama u rječniku zapravo najzastupljenije one gramatičke, dok je na drugima mnogo manji naglasak. Osobito bi se to odnosilo na vremenske odrednice poput *zast.* (za arhaičnost) ili *učest.* (za frekventnost) koje su najčešće zapostavljene, a koje su važni dijakronijski i sinkronijski pokazatelji upotrebe i moguće budućnosti same riječi. Sigurno je sâm leksikograf svjestan upotrebe pojedine riječi, no ta važna informacija često ne nađe svoj put u rječnik.

6.5. Navođenje uputnice

U pogledu povezivanja rječničkih članaka, zastupljene (istokorijenske i raznokorijenske) istoznačnice ili bliskoznačnice trebale bi biti povezane navođenjem uputnice *usp.* (*usporedi*), npr.: **RAFANGERAČ** *usp.* **DIMLJAČAR**. Pritom bi se značenje i rečenična potvrda tih leksema, kako je to često slučaj, provjeravali kod najfrekventnijeg leksema, tj. kod niskofrekventnog leksema bi se inzistiralo samo na gramatičkoj obradi.

48 Stjepan Babić, Stilske odrednice u našim rječnicima, *Jezik* 28/3, Zagreb, 1981., str. 79-91, na str. 79.

Međutim, ako su istraživanjem omogućene zanimljive rečenične potvrde i kod manje frekventnih leksema, one bi u tome članku također trebale biti zabilježene. Razumljivo, da bi upućivanje uspjelo, potrebno je dobro razraditi sinonimičnost vokabulara.

6.6. Navođenje definicije

Kako se ovdje radi o koncepciji dijalekatnog rječnika, rječnika u kojem je sadržan nestandardni govor i mnogim govornicima hrvatskoga jezika nepoznat leksik, potrebno je dobro razraditi i prijevodnu semantizaciju, odnosno značenjski opis leksema. Naravno, ako se radi o arhileksemu identičnu na planu sadržaja, a pogotovo na planu izraza, npr. kod arhileksema **JUHA**, ne bi se trebale davati nikakve opširne opisne definicije, no ako se radi o manje poznatu leksemu, trebale bi se navoditi opširne opisne standardnojezične definicije. Koliko će one biti opširne to dobrim dijelom ovisi i o opširnosti zabilježene rečenične potvrde (usp. 6.8). Drugim riječima, rječnički bi članak trebao nastojati stvoriti balans između razumljivosti definicije i instruktivnosti rečenične potvrde, koji ga pak neće opterećivati.

6.7. Navođenje etimologije

Zbog bojazni od opterećenosti rječnika autori često izbjegavaju navođenje etimologije istraživanih leksema. Često je ta bojazan kriva. Naime, etimologija nam, ako je točno i sažeto navedena, može mnogo toga reći o zabilježenu leksemu, no nerijetko su navedene etimologije ili prešture ili preopširne, čime se ne opravdava njihovo navođenje. Također se nerijetko događa da su iz raznih razloga same etimologije krive zbog kriva tumačenja prave posudbene dubine leksema,⁴⁹ što uvelike umanjuje znanstvenu vrijednost rječnika. Ako bi određeni dijalekatni rječnici, pa i naš, već pristupili etimološkoj obradi građe, trebali bi se koristiti najnovijim saznanjima s toga područja kako bi se izbjegla neka anakrona poimanja pa i već anakrone pogreške u pogledu posudbe pojedinih leksema.⁵⁰

6.8. Navođenje rečenične potvrde

Kao gotovo najveća posebnost suvremenih dijalekatnih rječnika zasigurno slove rečenične potvrde zabilježenih leksema. Uz ilustrativan gramatički prikaz pojedinog leksema u pretežno nekanonskom obliku u

rečenicima, one su od velike važnosti za cijeli sociolingvistički kontekst pojedinoga govora, no do njih je najčešće teško doći. Kod terenskog je istraživanja često naglasak na samoj riječi koja se istražuje, pa rečenična potvrda nerijetko izostane ili se pak zabilježi nekvalitetna rečenična potvrda, pogotovo za pojedini arhaičniji izraz. U tom se slučaju naknadnim istraživanjima kod ispitanikâ pokušava zabilježiti što kvalitetnija rečenična potvrda kako bi se dodatno i vjerodostojno dočarao cijeli sociolingvistički, pa i kulturnopovijesni kontekst.⁵¹ No što ako je ispitanik, odnosno izvor rečenične potvrde, sâm autor rječnika i istraživač govora? Umanjuje li to vjerodostojnost i izvornost rečenične potvrde?

Primjerice najpoznatiji je primjer Lipljinov rječnik koji uz lekseme navodi i (svoje) čitave anegdote vezane uz Varaždin i Varaždince:

market – Hodam i v market v Zagrebački vulici.;

mauzolej – Oršičof mauzolej na varaždinskomu grobju je skorom čist zapušten.;

mikrofon – Negda mikroфона prikapčiju na mene, a negda me snimaju z mikrofonom na pecalki.;

monodrama – Krležine Lamentacije Valenta Žganca već letima igram kak monodramu.;

motel – Motel na Varaždinbregu je zrušeni i na njegovomu mestu je hotel.;

muzej – Profesorica Šimunič, ravnateljica varaždinskoga muzeja je mlada i zgodna i si za nju veliju: - Tak mlada, pak već za muzej!

U tim rečeničnim potvrdama autor kao da se obraća Varaždinu i Varaždincima, kao što to potvrđuje i sljedeća rečenična potvrda:

nagnezditi se – Ako očeš da ti se senice nagnezdiju, moraš jih po zimi hraniti z sirovim, osoljenim govečkim mozgom z kosti. Z kosti zvadiš mozga, združdeš ga i osoliš i nagvataš ga nazaj v kost. Obesiš kost na drevo, senice dojdju, čukaju, nafčiju se na to i nagnezdiju se. I ostaneju nagneždene.

Premda se vjerodostojnost i izvornost gore navedenih rečeničnih potvrda ne može pobiti jer su došle od vjerodostojna i izvorna govornika, postavlja se pitanje koliko su one u jednom dijalekatnom rječniku uvjerljive, pouzdane i korisne, a koliko one zapravo nepotrebno opterećuju tekst. U Lipljinovu je rječniku preveliki naglasak na autorefleksivnosti, koji se u drugim rječnicima ne može primijetiti.⁵²

49 Usp. o tome Krunoslav Puškar, Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika, *Cris: časopis povijesnog društva Križevci* XII/1, Križevci, 2011b, str. 129-141.

50 Od gore je navedenih rječnika samo *Rječnik Cerja zagrebečkoga* imao etimološki pristup kod obrade građe, koji se većim dijelom pokazao točnim.

51 Naravno, svaka je rečenica koju izrekne izvorni govornik po sebi kvalitetna rečenica. Međutim, zbog prvenstveno tehničkih poteškoća ona često izostane – vidi 12. napomenu u ovome radu.

52 I drugi autori znaju pribjegavati autorefleksivnim rečeničnim potvrdama, no u znatno manjoj mjeri. Međutim, one se katkad znaju odnositi više na njihov leksikografski posao, a manje na

Naime, svaka rečenična potvrda mora pobliže označiti natukničku riječ kako bi opravdala svoju ulogu u rječničkom članku, što nije uvijek jednostavno, kao što to pokazuju i gore navedeni primjeri. Blažeka primjerice navodi kategorije u kojima je nalaženje rečeničnih potvrda nešto teže nego kod ostalih, a one su: toponimi, etnici, antroponimi, botaničko i zoološko nazivlje, nazivi jela, odjeća i dijelovi odjeće, uzvici i podrugljivi nazivi za osobe.⁵³ Međutim, mi tu još moramo navesti i imena crkvenih blagdana, nazive za određene alate, zanate i strojeve, glazbene instrumente (i njihove dijelove), igre, mjerne jedinice, narodna vjerovanja, običaje, pića, poslove, posude i spremnike, zanimanja itd. Ovdje se rečenično oprimjerivanje ili neće dogoditi, ili će biti nejasno, ili će biti opširno. Budući da nam je u interesu da te koncepte što bolje opišemo i predočimo korisniku rječnika, opširne nam rečenične potvrde također mogu dobro doći ako je opširna definicija ili preštura ili nejasna.

Konačno, sa svim dosad navedenim u svezi postavlja se još jedno vrlo važno pitanje, a odnosilo bi se na omjer opterećenosti teksta: utječe li toliki opseg informacija rječničkog članka na njegovu pristupačnost korisnicima? Budući da hrvatsku leksikografiju od svojih sâmh početak krase razni uvelike korisni višezjezičnici, poput petozjezičnika Fausta Vrančića (iz 1595.), četverojezičnika Andrije Jambrešića i Franje Sušnika (iz 1742.) ili recentnijeg trojezičnika Đure Blažeka *et al.* (iz 2009.), mišljenja smo da to konačno pitanje uopće ne treba odgovor.

7. Zaključak

Namjera je ovoga rada bila prikazati nužnost iscrpnijih istraživanja i izrade rječnika kajkavskih govora potkalničkoga Prigorja, kojim će se pokušati očuvati starohrvatski (starokajkavski) leksik. Na temelju prijašnjih terenskih iskustava istaknuli smo važnost pojedinih aspekata pri odabiru ispitanika-izvornih govornika (dob, spol, ujednačenost spolova i broj sâmh ispitanika) te važnost izrade onomaziološkog upitnika pomoću kojeg bi se ispitivala, provjeravala i sakupljala građa za rječnik. Sâm onomaziološki pristup uvelike bi olakšao i terenski rad s ispitanicima i kasniju izradu rječnika. U usporedbi s recentnijim dijalekatnim rječnicima, *Rječnik govora potkalničkoga Prigorja* bio bi prema opsegu građe srednji rječnik, ali njegova bi se

sâm sociolingvistički kontekst govora, poput ove rečenične potvrde autorâ *Rječnika Cerja zagrebečkoga* kod rječničkog članka *zbošavati: Več nekulike liet zbošavam cerski riečnik i još nie zbošavajnu videti kraja.*

53 Blažeka, Rác, *Koncepcija Rječnika pomurskih Hrvata, Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, str. 111.

rječnička građa određenim leksikografskim postupcima nastojala nadalje ekonomizirati kako bi ga se pokušalo učiniti pristupačnijim širem krugu korisnika. Kao inovacija uveo bi se stoga *arhileksem*, fonološko i morfološko uopćeni leksem koji bi na početku rječničkog članka predstavljao glasovno, strukturno i značenjski raznolike lekseme, a bio bi temeljen na obliku potvrđenu u najviše govora. Uvođenje arhileksema, nadređenog leksičkog oblika, olakšalo bi služenje rječnikom, a omogućilo bi i bolji uvid u mjesnu rasprostranjenost te fonološku, morfološku i semantičku raznolikost predređenih leksema. Razumljivo je da u ovome radu nismo mogli prikazati sve aspekte izrade rječnika, no uspjeli smo se dotaknuti važnih i korisnih načina gramatičkog ustroja rječničkog članka, navođenja odrednice, uputnice, definicije, etimologije i rečenične potvrde. Svi ti aspekti temeljeni su na dvjema pretpostavkama prema kojima bi trebao biti postavljen svaki rječnik: ekonomizirani pristup i pristupačnost širem krugu korisnika. Praksa će pokazati jesu li pretpostavke i temelji prikazani u ovome radu bili dobro postavljeni.

Literatura

Babić, Stjepan. 1981. Stilske odrednice u našim rječnicima, *Jezik* 28/3, Zagreb, 79-91.

Belović, Stjepan, Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa: (Rječnik ludbreške Podravine)*, Zagreb: Učiteljski fakultet.

Binder, Theo. 2006. *Njemačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka*, Zagreb: FF press.

Blažeka, Đuro. 2006. O nekim vidovima pristupa izradi rječnika međimurskog dijalekta, u: Nikola Capar, Alojz Jembrih, Vladimir Poljanec (ur.), *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju. Zbornik radova s okruglih stolova (znanstvenih kolokvija i skupova) u Krapini 2002.-2006.*, Zabok: Hrvatska udruga *Muži zagorskog srca*, 515-523.

Blažeka, Đuro. 2007. Model za istraživanje međimurskog dijalekta, u: Darko Gašparović, Ines Srdoč-Konestra, Diana Stolac, Marija Turk, Silvana Vranić, Sanja Zubčić (ur.), *U službi jezika (Zbornik u čast Ivi Lukežić)*, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, 75-92.

Blažeka, Đuro. 2008a. Koncepcija rječnika međimurskog dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 14, Zagreb, 137-157.

Blažeka, Đuro. 2008b. Prijedlog koncepcije izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu, *Croatica et Slavica Iadertina* 4, Zadar, 157-180.

Blažeka, Đuro. 2010. Temeljna načela i postupci u pretvaranju sirove dijalektološke građe u znanstveni rječnik, *Slavia centralis* III/2, Maribor, 54-73.

Blažeka, Đuro, Nyomárkay, István, Rácz, Erika. 2009. *Mura menti horvát tájszótár = Rječnik pomurskih Hrvata*, Budimpešta: Tinta Könyvkiadó.

Blažeka, Đuro, Rácz, Erika. 2010. Konceptija *Rječnika pomurskih Hrvata*, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* XLIII/1-2, Zagreb, 105-118.

Blažeka, Đuro, Rob, Grozdana. 2014. *Rječnik Murskog Središća*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Dornseiff, Franz. 2004. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.

Frančić, Anđela. 2012. Osobna imena u *Rječniku varaždinskoga kajkavskog govora* Tomislava Lipljina, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 37/2, Zagreb, 381-391.

Kapović, Mate. 2008. Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 14, Zagreb, 197-205.

Kumer, Marina. 2004. *Govor Borja*, Čakovec: diplomski rad.

Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskoga govora*, Varaždin: Garestin d.o.o.

Lisac, Josip. 2008. Koji bi nam dijalekatni rječnici bili najpotrebniji?, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 14, Zagreb, 207-217.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.

Lončarić, Mijo. 2006. Kajkavsko rječničko blago. Prikupljanje i izrada rječnika, u: Nikola Capar, Alojz Jembrih, Vladimir Poljanec (ur.), *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju. Zbornik radova s okruglih stolova (znanstvenih kolokvija i skupova) u Krapini 2002.-2006.*, Zabok: Hrvatska udruga Muži zagorskog srca, 214-227.

Maresić, Jela. 2003. Kajkavska dijalekatna leksikografija, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 29, Zagreb, 391-406.

Maresić, Jela. 2007. Odabir leksikografske građe u kajkavskim dijalekatnim rječnicima, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* XL/3, Zagreb, 69-78.

Maresić, Jela. 2009. Današnji jezični sustavi na križevačko-podravskom dijalekatnom području, *Hrvatski dijalektološki zbornik* knj. 15, Zagreb, 245-261.

Maresić, Jela. 2010. Izvješće o dijalektološkom istraživanju u Goli kraj Koprivnice 2009. godine, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* XLIII/5-6, Zagreb, 93-100.

Maresić, Jela, Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Maresić, Jela, Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*, Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.

Moguš, Milan. 1985. Nacrt za rječnik čakavskog narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 319-334.

Piškorec, Velimir. 2001. *Germanizmi u podravskom dijalektu*, Zagreb: disertacija.

Piškorec, Velimir. 2004. Onomaziologija i morfologija đurđevečkih germanizama, *Podravski zbornik* 30, Koprivnica, 353-369.

Piškorec, Velimir. 2005a. *Georgiana: Rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, FF press.

Piškorec, Velimir. 2005b. *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*, Zagreb: FF press.

Puškar, Krunoslav. 2011a. *Deutsches Lehngut in den kajkavisch-kroatischen Mundarten um Križevci: Die morphosyntagmatische Adaptation*, Zagreb: diplomski rad.

Puškar, Krunoslav. 2011b. Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika, *Cris: časopis povijesnog društva Križevci* XII/1, Križevci, 129-141.

Šatović, Franjo, Kalinski, Ivan. 2012. *Rječnik Cerja zagrebečkoga*, Sv. Ivan Zelina: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.

Šojat, Antun. 1985. Zasade rječnika hrvatskih kajkavskih govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 337-361.

Schneeweis, Edmund. 1960. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Tafra, Branka. 2005. *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga.

Večenaj, Ivan, Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Summary

A Conceptual Suggestion for *The Dictionary of Local Idioms of Kalnik Prigorje*

Key words: Kajkavian dialect, dialect dictionaries, lexicography, Kalnik Prigorje

The purpose of this paper is to demonstrate the necessity of conducting detailed investigations of the local Kajkavian idioms of Prigorje and compiling a dictionary in order to preserve the old Croatian and Kajkavian lexicon. Based on our previous research experience, we stress the importance of certain aspects of the selection of native-speaker informants (age, sex, sex balance, and the number of informants), as well as the importance of making an onomasiological questionnaire which would facilitate our investigations of local idioms and enable the verification and collection the lexical material. This onomasiological approach would greatly facilitate both our research based on informants and the subsequent production of the dictionary. In comparison with recent dialect dictionaries, *The Dictionary of Local Idioms of Kalnik Prigorje* is intended to be a medium-sized dictionary based on the volume of collected lexical material. However, we wo-

uld strive to further economize the dictionary material and try to make it more accessible to a wider range of users by means of certain lexicographical procedures. As an innovation in the dictionary, an *archlexeme* will be introduced, a phonologically and morphologically generalized lexeme which would stand at the beginning of a dictionary entry and which would represent vocally, structurally and semantically varied lexemes, based on a lexical form found in the majority of local idioms. The introduction of the archlexeme, the superimposed lexical form, would facilitate the usage of the dictionary and enable a better insight into local prevalence, as well as the phonological, morphological and semantic diversity of subordinate lexemes. Even though not all aspects of dictionary making could have been shown in this paper, we have succeeded at elucidating significant and useful ways of showing the grammatical structure of the entry word, labeling proper usage information, introducing cross-references to other entries and introducing definitions, etymologies and example sentences. All of these aspects are based on two fundamental premises of dictionary making: the economized approach and accessibility to a wider range of users. Practice will show if our premises and foundations of proper dictionary making presented in this paper were well based.

Translated by Krunoslav Puškar